

Flonta, Vlad

A harmadik Románia*

A politikai jelenlét hiányának jelentősége

Adrian Năstase a vesztes szerepét elfogadó politikai beszédében „kétféle Romániát” említett az elnökválasztások után:

„Először is létezik egy növekvő, urbánus Románia, amely erős liberális oldallal is rendelkezik, amely az államtól inkább esélyt vár, mint támogatást, annak ellenére, hogy néha munkanélküliség sújtja, ez az a Románia, amely Traian Băsescu szavazott. De létezik egy rurális Románia is, ahol idős és szegény emberek élnek, akiknek nemcsak a fejlődéshez nyújtott segítségre van szükségük, de a túlélésre is, ezek az emberek bennem bíztak.”¹

A város-falu törésvonal viszont nem az egyetlen törésvonal, amely nyilvánul Romániában. Korábban már rámutattam, hogy Stein Rokkan paradigmája a négy alapvető társadalmi törésvonalról nem csak a nyugati társadalmakra vonatkoztatható, de alkalmazható Kelet-Európa elemzésére is.² Ennek megfelelően létezik nemcsak a centrum-periféria törésvonal, de a kapitalista-munkás törésvonal is.

Azonban a törésvonalak Romániában nem csak 1990 után jelentek meg. Ezek a törésvonalak kialakultak a modernizálódási folyamat során, amely az 1820-as években kezdődött, és számos szinkópával játszódtott le.³ A 19. században is több Romániáról beszélhetünk, nem csak kettőről.

Mindenképpen Adrian Năstase megállapítása a két Románia létezéséről a választások elvesztése után megmutatja, hogy néha a vereségek is hasznosak lehetnek. Tartalmasabban, tisztábban kezdünk el beszélni, és nevén nevezzük a dolgokat.

A továbbiakban egy olyan Romániáról fogok beszélni, amelyet Adrian Năstase nem említett. A számszerűség szempontjából ez egy sokkal fontosabb Románia, mint az, amelyikre a Nemzeti Unió (PSD+PUR) jelöltje hivatkozott. Ez azok Romániája, akik nem szavaznak. Az első fordulóban a választópolgárok 58%-a ment el szavazni, míg ez a szám a második fordulóra 55%-ra csökkent.

Ez az alacsony részvételi arány nem először fordul elő. A helyhatósági választásokon a részvételi arány 54%-os volt. (43%-os Bukarestben.) Hasonló alacsony részvételi arány volt tapasztalható 2003. október 18–19-én, az új Alkotmány elfogadásáért szervezett referendumon, annak ellenére, hogy

* *Forrás:* Vlad Flonta: A treia Românie. *Sfera Politicii* 115/2005. 4–9.

akkor két nap állt a választópolgárok rendelkezésére. Akkor az 54%-os részvételi arányt a mozgó urnákra vonatkozó szabályoknak, illetve annak a törvénynek a megsértésével érték el, amely arra vonatkozik, hogy tilos a választópolgárokat anyagi haszon ajánlásával (sör, „mici” – sajátos szerb-román húsétel) az urnákhoz vonzani. Az első napon a részvétel aránya nem is érte el az 50%-ot, ami különleges kormányulást eredményezett. A nagyon is vitatható lépések következtében, két nap után sikerült kieszközölniük az 54%-ot.

Egy közvéleménykutatásban, amelyet a múlt nyáron a The Gallup Organization Romania és a Metro Media Transilvania készített a Nyílt Társadalomért Alapítvány felkérésére, a következő kérdés is megjelent: „Milyen mértékben érdekli önt a politikai élet?” A megkérdezettek 19%-át egyáltalán nem, 23%-át nagyon kis mértékben, míg 38-at kevéssé érdekli a politika.⁴ Az összesítésből kiderül, hogy Románia lakosságának 80%-a alig, vagy egyáltalán nem tanúsít érdeklődést a politika iránt. A lakosság 15%-a válaszolta azt, hogy jelentős mértékben érdekli a politika, míg csupán 4%-át érdekli nagyon jelentős mértékben.

Figyelembe véve a fenti arányokat a részvételi arány a szavazás alkalmával meglepően magas volt.

Gabriel Almond és Sydney Verba a *Politikai kultúra. Politikai viselkedés és demokrácia öt országban*⁵ című könyvükben többféle politikai kultúra típust is megkülönböztetnek. Zárójelben az is megjegyzendő, hogy ennek a könyvnek a kötelező könyvészetben kellene szerepelnie azok számára, akik a romániai politikáról írnak. Még mindig sokan állítják, hogy „Romániában nem létezik politikai kultúra”, míg a sokkal engedékenyebbek „alacsony politikai kultúráról” beszélnek, azt gondolva, hogy a politikai kultúra szintjének mérése kvantitatív módszerekkel történik.

A valóságban mind a politikai részvétel, mind egyéb kritériumok egy függő-parokiális kultúra létezésére mutatnak. A politikai jelenlét-hiány Romániában nem ugyanazzal a jelentéssel bír, mint a stabil nyugati demokráciákban, ahogyan egyesek megpróbálnak erről minket meggyőzni. Hasonló módon a romániai szervezett korrupció sem azonos bizonyos egyéni korrupciós tettekkel a nyugati országokból. Az, aki Svájcban vagy Hollandiában nem megy el szavazni, az meg van győződve arról, hogy „a rendszer nélküle is működik”, és a voksa nélkül is (ami így is történik). Romániában éppen fordítva: az, aki nem megy el szavazni, meg van győződve arról, hogy a rendszer csak egy oligarchia számára működik, bárhogyan is választana. Ez lehet letargiából eredő távolmaradás vagy a protestálás jele.

A részvétel csökkenése, amely nem keltett nagyobb érdeklődést a választási eredmények okozta hatás miatt, nemcsak választásokkor érzékelhető úgy, ahogyan a bizalmatlanság sem csak kizárólag a politikusokkal vagy a demokrácia intézményeivel szemben nyilvánul meg. Egy általáno-

sabb frusztrációról van szó, amely fokozatosan alakult ki a román társadalomban az 1990-es év eufóriáját követően. Egy frusztrációról, amely elidegenedéshez és cinizmushoz vezetett. Divatosak az egyéni döntések, amelyek közül kiemelkedő a kivándorlás, még olyan esetekben is, amikor a kivándorlónak sokkal alacsonyabb szintű munkakört kell ellátnia, mint amilyet a képzettsége itthon lehetővé tenne számára. Annak, aki a társulás előnyeiről és a részvétel fontosságáról beszél, csupán elnéző mosolyban van része, és naivnak vagy „baleknak” tartják. Amennyiben politikus az illető, ragaszkodik ahhoz a fanyelvhez, amely jellemző a szakmájára, és amely már szinte senkit sem érdekel.

A kötelező szavazásról, amelyet egyesek a 2004 nyarán tartott helyi választások után említettek, pedig csupán annyit, hogy antidemokratikus. Az Alkotmány szerint a voksolás szabad. Ez azt jelenti, hogy az állampolgár úgy választ, ahogyan neki tetszik. Letehet semmisnek nyilvánítható voksot is, vagy ha akar, nem él szavazáshoz való jogával. Politikai tett az is, ha valaki nem él a szavazáshoz való jogával. A kötelező szavazás bevezetése csak azt eredményezné, hogy még inkább csökkenne a politikusok népszerűsége és a demokrácia intézményeibe, illetve mechanizmusaiba vetett hit.

Választási mechanizmusok

A 2004-es választások rámutattak azonban egyfajta maturizálódásra, a szavazók naivságának csökkenésére. Azt hiszem, hogy az irreális ígéreteket ma már nagyon kevés ember hiszi el, a PSD által több ízben túlzottan kecsegtető ígérek miatt, amelyek 1990 után elhangzottak, és amelyekre még a „Szerződés Romániával” kudarca következett, amivel a CDR megnyerte az 1996-os választásokat. Ebben sok mindent ígértek, ami nyilvánvalóan megvalósíthatatlan volt 200 nap alatt.

Mégis, mind a PSD+PUR Nemzeti Unió, mind a PNL-PD szövetség versengtek az ígéretésben. Így a Szövetség 2008-ra 321 eurós bruttó átlagfizetést ígér. A Nemzeti Unió felkerekíti ezt az összeget 350 euróra.⁶ Általában a kerek összegek kevésbé hihetőek. Egy olyan szám mint a „321” euró, a két párt aprólékos számításai eredményének tűnik, amelyet a gazdasági előrejelzések bonyolult eszközeivel érhetek el. Ezzel ellentétben egy kerek összeg (még sokkal fogunk találkozni a továbbiakban) légbőlkapottnak tűnik.

Az Unió bejelenti az 50%-os béremelést, a Szövetség 60%-ra növeli ezt az összeget. Az Unió nagyon kerek összeget, 100 eurót javasol 2008-ra minimális nyugdíjnak. A Szövetség ezt az összeget 110-re tetézi. A Választási Licit Háza folytatja programját. Ami az inflációt illeti, négy év múlva a Szövetség 3%-ra fogad, míg az Unió 2%-ra gondol. Ami pedig azokat a gyógyszereket illeti, amelyeket a Năstase kormány 90%-ban támogatott költségterítéssel 2004 nyarán, a Szövetség ingyen szándékszik osztani.

Megjelennek más ígérek is, amelyek eddig ismeretlenek voltak. Így a Szövetség 200 eurós „nászajándékot” ígér az első házasságukat kötőknek. Itt viszont az összeg lehangolóan alacsonynak tűnik. „Egy házasság többet ér mint 200 euró”, fogják majd sokan mondani. Szintén a Szövetség 100 eurós életjáradékot ígér hektáronként azoknak az idős, 60 év feletti személyeknek, akik eladják a termőföldjeiket. Azok, akik nem akarják eladni, átadhatják a használati jogot 50 euróért hektáronként. A Szövetség évi 100 millió eurót is ígér (az állami költségvetésből) a falusi iskolák javítására. A példák sorát lehetne még folytatni.

Figyelemreméltóbbak a két politikai alakulat adózásra vonatkozó ígéretei. Itt a D.A. szövetség a választói kampány szempontjából kockázatos ígéretet tesz: a profit adó 25%-ról 16%-ra való csökkentése, az egységes 16%-os adókulcs bevezetése a globális jövedelemre és a társadalmi hozzájárulások adókulcsának csökkentése 49,5%-ról 39%-ra. A jövedelemadó 25%-ról 16%-ra való csökkentése szerepel a Nemzeti Unió Programjában is. Viszont az Unió megtartaná a mostani lépcsőzetes adórendszert, fokozatosan csökkentve a minimális szintet, illetve a maximálisat is úgy, hogy ezek 2008-ra elérjék a 10, illetve 38 százalékot (a mostani 18% és 40% helyett).

Sem az Unió, sem a Szövetség nem magyarázta meg meggyőző módon, hogy miként fogja elbírní az állami költségvetés a befolyó összegek ilyen nagymértékű csökkenését. Még egy meglepően jól sikerült begyűjtés (az eredménytelen begyűjtés, a pénzügyi akadályok és hiányok a román gazdaság legnagyobb problémái a posztkommunista Romániában) sem tenné lehetővé a költségeknek olyan mértékű fedezését, ahogyan azt a két politikai alakulat ígérte.

Az Unió negatív kampányának központi témájává a globális jövedelem esetében a Szövetség által ígért 16%-os egységes adókulcs vált. Egy választási kampány-anyag, amely több újságban, illetve röpcédulán megjelent, a következőképpen szól: „a PNL-PD elvesz tőled, és a gazdagoknak adja. Mit jelent a te zsebednek az egységes adókulcs: a PNL-PD pénzt dug 58 466 gazdag zsebébe, a PNL-PD kiveszi a pénzt 4,8 millió alkalmazott zsebéből. A PNL-PD-vel csak veszíthetsz.”

Nem kizárt, hogy ennek az üzenetnek ne lett volna jelentős hatása. Viszont ez egy abszolút demagóg üzenet. Éppen a PSD javasolt 2003-ban egységes adókulcsot, kevéssel nagyobb, mint a 18%. A Kormány képviselői sokszor törtek pálcát az egységes adókulcs előnyei mellett. Végül Ion Iliescu elnök ellenállása (megerősítve Florin Georgescu pénzügyminiszter állásfoglalása által) vette rá a Năstase-kormányt, hogy letegyen erről a kezdeményezéséről. Még egy igazolása volt ez annak, hogy a Cotroceni palota lakója meghatározó szerepet játszik a román politikai életben, eldöntve a vitát olyan kérdésekben is, amelyek nem tartoznak elnöki hatáskörébe, mint például a pénzügyi politika. Íme: ezért volt az Unió negatív kampánya ebben a kérdésben demagóg és jogtalan.

Azoktól a konkrét előírásoktól eltekintve, amelyeket korábban említettem, a két politikai alakulat választási kampányprogramjai általánosságokat és üres szavakat ontottak. A „fanyelv” mindenütt megjelenik. Françoise Thom szerint azonnal észrevevesszük, ha egy szöveget fanyelven írtak, még mielőtt az értelmét keresnénk: van benne egy árulkodó lassúság. Ez a frappáns nehézkesség a szintaxisból adódik, ami bizonyos tikkek eredménye.⁷ Ezeket a szimptómákat észleljük a két párt programjait olvasva. Mindkettő nagyon hosszú. A Szövetség programja 137 oldalas, míg az Unió programja 218 oldalas. De, amint ezt már említettem, a választók tömege nem szentelt figyelmet még a leginkább mediatizált programpontoknak sem. Nem fogok más programokra hivatkozni, mégcsak a tartalmukra sem, mint például Corneliu Vadim Tudor 10 pontos programja, mivel a programok csak a választási kampány tartozékai voltak. A valóban fontosak a pártok vezetői és az elnökjelöltek voltak. Figyelembe véve, hogy Románia elnökének mandátuma a jövőben öt éves lesz, a választásoknak ez a fajta személyhez kötöttsége nem lesz lehetséges 20 év múlva, amikor a ciklikusság következtében a parlamenti és az elnökválasztások egy időben fognak történni. Egyelőre, 2008-ban, amíg még ez az eltérés létezik, a parlamenti választások egész más képet fognak mutatni, mint eddig az 1990-től számított periódusban.

Miniszerelnökök és elnökök

Az újdonság a pártok jelölt-összevonásában az volt, hogy kijelöltek egy lehetséges miniszterelnököt. Ironikus módon a két politikai alakulat elnökjelöltjei jobban szerették volna a miniszterelnöki funkciót megszerezni, és jobban is illett volna hozzájuk. De a politikai környezet az elnöki szék felé tolta őket. Adrian Năstase és a PSD esetében Ion Iliescu két (egyesek szerint három) mandátuma után, nem létezik a Cotroceni palota számára megfelelő kaliberű elnökjelölt. Traian Băsescu esetében, Theodor Stolojan október eleji lemondása a PNL-PD szövetséget életképes alternatíva nélkül hagyta. Az, hogy Theodor Stolojan lemondott az elnökségért folyó harcról, a mai napig titokzatosnak tűnik. Theodor Stolojan soha nem mondta el, milyen betegségben szenved, ezzel spekulációra adva okot. Azt hiszem, itt is nagyobb átláthatóságra lenne szükség. Nem tisztázták azt a kijelentést sem, amelyet Băsescu is hangoztatott, és mások is alátámasztottak (a liberális Puiu Hasoti), miszerint a PSD megszarolta. Theodor Stolojan kilépése és Traian Băsescu belépése az elnöki székért folytatott kampányba nemcsak a kritikus pont volt, de a változásé is, amely végül a D.A. szövetség győzelméhez vezetett. Adrian Năstasenak könnyebb dolga lett volna, ha Theodor Stolojannal kell megküzdnie, mivel sokkal kiszámíthatóbb és kevésbé karizmatikus, mint Traian Băsescu. Nem hiszem, hogy Stolojan képes lett volna legyőzni, akár határesetben is Năstaset, és akkor a választások története másként alakult volna.

Năstase jól alapozott a szlogenjére: „A tények az én politikám”. A jelentős gazdasági növekedés a kormányzás négy éve alatt. Az infláció csökkenése, a privatizációs folyamat eredményei (nagy vállalatok is, mint a SIDEX vagy a Petrom), a NATO-ba való belépés, a vízumkényszer megszüntetése a schengeni térségben, az EU-s tárgyalások eredményei a Năstase-kormány egyértelmű megvalósításai.

Beszélni kell azonban az érem másik oldaláról is. A korrupció szervezett maradt.⁸ A sajtószabadságot súlyosan és rendszeresen megsértették, mivel a kormányért folyó partizánharc uralta például a televíziós műsorok javarészét. A PSD-gyűlések jegyzőkönyvei, amelyeket több újság is közölt a választási kampány ideje alatt, egy maffióta és klienturális rendszert mutatnak. A hatalmi ágak szétválasztásának elve csak üres frázis az alkotmányban. A rövid telefonhívás az elengedhetetlen kormányzási módszer. Ugyanakkor a PSD megpróbálta Năstase imázsát emberközelivé tenni, mivel a köztudatban távolságtartó, arrogáns, autoritárius ember képzetét keltette. A 2000-es A.E.Á.-beli választásokon George W. Bush és Al Gore harcoltak az elnökségért, és, mint tudjuk, eléggé szoros versenyben. Ott is megkísérelték Al Gore emberközelihez hozását, mivel ő is túl merevnek látszott a relaxált Bush-sal szemben. A felmérések azt mutatták, hogy Al Gore 4%-kal vált esélyesebbé, miután hosszan csókolta feleségét egy kampánytalálkozó alkalmával. Hasonló dolgot próbált elérni a PSD Năstase esetében. Odatették, hogy kaszáljon a kamerák előtt, húzza ki a sáncból a kecskéket, egyen paradicsomos csorbát és dicsérje, csókolja meg a munkásnőket a gyárban stb. A PSD-hez hű televíziók előszeretettel közvetítették a hasonló műsorokat. De megmaradtak annál a hatásnál, amelyet csak a második Romániára gyakorolhattak, amelyre Năstase is hivatkozott a választások elvesztése után, elsiratva azt. De... mivel az internethasználók száma fokozatosan növekszik Romániában, a jelöltek weboldalai egyre fontosabbakká válnak. Beléptem a www.adrianastase.ro oldalra. Itt a Năstase emberközelihez hozására tett kísérlet nevetségessé vált. Bizonyos részletek erről a weboldaltól megjelentek a sajtóban is. Dana Năstase asszony elmeséli az Adriannal történt románcot. Hosszabban idézem: „Első éves diák voltam a szociológia karon, és azt hittem, hogy soha nem fogok férjhez menni. Nem elleneztem ezt az elvet – éppen ellenkezőleg, a család értékének szellemében nőttem fel –, de mindenkinben csak hibát találtam. Szigorú voltam, és a házasság nagyon távoli dolognak tűnt. Az első emlék a mi szerelmi történetünkéből az, amikor egy napon megpillantottam az egyetem folyosóján Adrian Năstaset. Hanyag lépésekkel közeledett a tanterem felé. Akkor vilant át az agyamon a gondolat, hogy szívesen férjhez mennék egy ilyen emberhez. Egy évfolyamtársnőmmel voltam, és mondtam neki.” Még egy idézet Adrian Năstase tökéletességéről: „...egyike volt az egyetem hírességeinek. Az a típusú diák volt, akinek nem kellett előadásokra járni ahhoz,

hogy felkészülhessen. A vizsgákon csak egy tollal és egy papírral jelent meg, és elragadó önbizalommal, és mindig tízest kapott”. Dana Năstase meséjét teljes mértékben érdemes idézni: nagyon szórakoztató éppen a mesterkéltisége miatt. Egy másik, szintén a Năstase imázsának szentelt fejezet volt a „10 számára kedves dolog”. Idetartozott a „halász bors. Egyszerű, román ízletes recept”, vagy a „Szülői ház kertjében a cseresznye-fa”. Megtudtam azt is, hogy „Adrian, Dana, Andrei és Mihnea számára a család első helyen van”. Másrészt a miniszterelnök azt állította, hogy reggeltől késő estig dolgozik (valószínű, hogy így is van). Hogyan lehetne összehasonlítani ezt a természetességet teljes mértékben nélkülöző felépítettséget azzal a dinamizmussal, amellyel Traian Băsescu kampánya megjelent az Interneten és zsebtelefonokon.

Traian Băsescunak, aki rendkívül népszerű, nem voltak hasonló problémái. Azok az akadályok, amelyekbe ő ütközött, teljesen más természetűek voltak. Először is, számára hátrányt jelentett, hogy csak későn, szinte október végén kapcsolódott be a választási kampányba. Mint volt szállításiügyi miniszter több kormányban, és utána a főváros polgármestere, nem tartották alkalmasnak Románia elnöki tisztségének betöltésére. Mircea Geoanához hasonlóan, bár továbbra is a nyilvánosság elismerésének örvendett, nyáron, a kampány végéig őt sem tartották alkalmasnak a főváros általános polgármesteri tisztségébe. De a legnagyobb hátránya Băsescunak a PSD és a D.A. szövetség forrásai közötti eltérésben állt. A „helyi bárók”, a PSD klienturális struktúrája, a legfontosabb televíziók és a Nemzeti Audiovizuális Tanács szabályzata is megannyi akadályt jelentett Băsescu számára. Ami a Nemzeti Audiovizuális Tanácsot illeti, az a PSD-t részesítette előnyben a választási műsorok programjának megszervezése által. Azzal a részleges kivétellel, amikor Băsescu és Năstase direkt módon konfrontálódtak a képernyők előtt, a többi műsor csupán monológok sorozatából állt. Rövid monológokból, amelyeket néha megszakított a stopperóra. Az az idő, amelyet nagylelkűen azoknak a jelölteknek adtak ráadásként, akiknek nem volt semmilyen esélyük, és csak 2% alatt kaptak szavazatokat, tulajdonképpen Năstase számára jelentett előnyt. Ismerve a lehetséges adukat, Băsescu még az első forduló előtt kért egy vitalehetőséget Năstasetől. Nem volt lehetséges. Később többször próbált nyílt vitát szervezni a két forduló között különböző témákról. A PSD-stáb csak egyetlen ilyen vita megszervezésével értett egyet, amelyre december 8-án került sor a TVR 1-nél. De itt is megkísérelték a hatás csökkentését. Ahelyett, hogy este 20.00 órakor kezdődött volna a műsor, csak 22.00 órakor kezdődött, és 0.25 óráig tartott. Csupán 1,4 millió néző követte a műsort. Másrészt viszont ez a visszautasítás (egyetlen kivétellel) megingatta Năstasenak a védekező pozícióját. Lehetséges, hogy a választók egy része megérezte Năstase félelmét, és megbüntette érte. De Traian Băsescu nemcsak Adrian Năstase ellené-

ben nyerte meg a választásokat, hanem saját maga ellenében is. Ebben nem rejlik semmiféle paradoxon, ugyanis Traian Băsescunak még volt egy nagyon fontos ellenfele Adrian Năstasen kívül, aki nem más, mint maga Traian Băsescu. Băsescu egyik hibája, hogy előbb beszél, és utána gondolkodik. (Ezt a magatartást folytatta a választások után is, amikor elhamarkodottan két olyan fejezet újra nyitását kérte, amelyeket már lezártak az EU-s tárgyalások alkalmával stb.) Băsescu kijelentései a homoszexuálisokról teljesen elrugaszkodottak voltak a 2004-es romániai választási kampányban. Traian Băsescu támogatta a homoszexuálisok házasságát és a homoszexuális párok általi örökbefogadást. Ezek kényes és vitatott kérdéseknek számítanak azokban az országokban is, amelyekben a szexuális forradalom már nem olyan stádiumban van mint Romániában, ahol még csak *statu nascendi* állapotban van. A románok 86%-a nem fogadna el egy homoszexuális szomszédot, 59% azt nyilatkozta, hogy egy homoszexuális személy más tekintetben sem lehet normális. 40% pedig éppenséggel úgy vélekedett, hogy a homoszexuálisoknak nem kellene Romániában élniük!⁹ Ilyen körülmények közt Băsescu kijelentései választói szemszögből öngyilkosságnak tűnnek. Băsescu igen magasra is tette a Bukarestben élő homoszexuálisok számát: 20%. A Nyugaton készült tanulmányok 5–10%-ot említene, és bizonyos azonossági formulát figyeltek meg a homoszexuálisok szóródását tekintetve bizonyos földrajzi zónákban. Egyáltalán nem világos, hogyan jutott Băsescu mint a főváros polgármestere erre az eredményre. A CURS igazgatója, Sebastian Lăzăroiu szerint ezek a kijelentések „szörnyű hibát” jelentettek, és „Băsescunak a választási győzelmébe kerülhetnek”.¹⁰ Több elemző is hasonló módon értékelte a helyzetet. Egy másik kockázatos lépése Băsescunak az volt, hogy polgármesterként következetesen ellenezte a Mântuirii Neamului Katedrálisnak a Károly Parkban való fellállítását. Mindez akkor, amikor az egyház az egyetlen olyan intézmény, amelyben a románok még bíznak. Azok számára, akik ismerik a Károly Parkot világos, hogy egy ekkora méretű építmény mennyiben változtatna a park képén. De a románok nagy többsége soha sem volt a Károly Parkban. Ők egyházellenes viselkedésként is értelmezhetnék volna Băsescu magatartását. Hasonlóképpen teljesen fölösleges volt a Jean-Pierre Raffarinhez, a francia miniszterelnökhöz intézett kijelentés, amikor az Bukarestbe érkezett egy privatizációs szerződés aláírására: „Jött, hogy elvigye a jussát.”

Voltak más, hasonló figyelmetlen kijelentései is Băsescunak. Beismerte például, hogy nem tudja, ki az a Mircea Cărtărescu, egyike a legismertebb romániai kortárs íróknak. Körülbelül egy hónap múlva, a decemberi 8-i televíziós vitaest alkalmával, Băsescu javasolta Cărtărescut kulturális miniszternek. Időközben elolvasta a „Levantul” című művét.

Igaz az is, hogy Traian Băsescu rendelkezett azzal a bölcsességgel, hogy visszavonjon bizonyos nyilatkozatokat. A hibákat a határozott, őszinte

ember benyomásával ellensúlyozta, amelyet elsősorban a korrupcióellenes diskurzusával keltett az emberekben természetessége, karizmája és személyiségének vonzereje által. Emlékezzünk vissza a 2000-es évre, amikor Băsescu a polgármesteri tisztségre jelöltette magát. Az első forduló után a PSD jelöltjének, Sorin Oprescunak 41% esélye volt, míg Băsescunak csak 17%. A második fordulóban csodával határos módon sikerült ezt az arányt megfordítania, igaz, éppen csak 50,69%-kal nyerve meg a választásokat.¹¹ 2004 nyarán viszont könnyedén nyerte el a polgármesteri funkciót ellenfelével, Mircea Geoanával szemben. Traian Băsescu, akárcsak Ion Iliescu, egy népszerű vezér. Ugyanakkor mindketten populisták. Mindenképpen ők azok a román politikusok, akik sikerrel szembesültek a közvetlen voksolással az elmúlt 15 évben. Nyilvánvalóan léteznek közöttük olyan különbségek is, amelyek megérdemelnének egy külön elemzést.

Törvényes vagy törvénytelen?

Túl a választási kampányon, az év végi választásokat nem csak rendelkezésekkel jellemezték, de törvényellenességekkel is. Az egyik ilyen törvényellenesség volt Ion Iliescu, gyakorló államelnök beavatkozása a PSD választási kampányába. Erre a dologra az ellenzék és a sajtó gyakran felhívta a figyelmet. A kampány vége felé Iliescu részt vett az 5-ös kerület nyugdíjasainak megvesztegetésében, amikor cukorkát, kávét és fejenként 150 000 lej osztottak szét közöttük. A választási törvény ezt a tevékenységet bűnténynek minősíti (azok esetében is, akik adtak, és azok esetében is, akik kaptak), és explicit módon előírja, hogy ebben az esetben hivatalból elindítják a büntetőjogi eljárást, vagyis mind a Rendőrségnek, mind az Ügyészségnek kötelessége eljárást indítani. Természetesen ilyesmi nem történt. Iliescu nyugodtan és szuverén módon a következőt nyilatkozta: „nem kampányfogás... Csupán segítő gesztus a szegényebb emberek számára”.¹²

Jelentős törvénysértések történtek már az első forduló alkalmával. Sok újság beszámolt a választási turizmusról, a kiegészítő listákról, a csatolt listákról, az öntapadó bélyegző eltávolításáról a személyi igazolványokról. Úgy tűnik, hogy itt kitervelésről és megfontolásról van szó.

A Pro Democrația Egyesület elnöke (amely a választásokat monitorizálta), Crisțian Pârvulescu a következőt nyilatkozta: „A csalás aránya 3–5% között mozoghat”.¹³ Pârvulescu még azt is említette, hogy erőszakot alkalmaztak bizonyos szavazóközetekben a Pro Democrația Egyesület képviselői ellen. Kezdetben Pârvulescu azt nyilatkozta, hogy visszavonja megfigyelőit a második fordulóból, de később aztán meggondolta magát.

Nekem nehéz lenne felmérni a Pro Democrația értékelésének pontosságát. Bizonyos azonban, hogy egy olyan mértékű eltérés, mint amilyenre rámutatott Cristian Pârvulescu, jelentősen megváltoztatta volna a Parla-

ment konfigurációját, és az új kormány alakításáról folyó tárgyalások is másként alakultak volna.

Nem hiányoztak a tipikus választási trükkök sem; a saját választóknak a mobilizálása különböző légbőlkapott ígéretekkel. Hasonló módon a PNL-PD szövetség kérése is, hogy semmisítsék meg az első forduló eredményeit, először fordult elő 1990 óta.

Valószínű, tudatában voltak annak, hogy úgysem nyilvánítják semminek az első forduló eredményeit, a számos szabálytalanság ellenére sem, így kérésük inkább kampányfogásnak minősül, amivel mobilizálni akarták választóikat a második fordulóra. Mindenképpen az említett törvénysértések nem jelentik Románia demokratikus konszolidációját.¹⁴ Mégis léteznek érvek a konszolidáció mellett is. Először is a PRM jelentős visszaesése. Corneliu Vadim Tudor üzenete kopottá vált, megfakult. Megpróbálta ugyan felújítani, és áttérni az antiszemitizmusról a filoszemitizmusra stb., de eközben elvesztette szavazóinak több mint felét a négy évvel ezelőtti választásokhoz viszonyítva. 2000-ben kedvező volt számára a politikai konjunktúra. 2004-ben a politikai paletta kétpólusúvá tételére irányuló tendenciák marginalizálták.

Ez a bipolarizálódási tendencia is a demokratikus konszolidáció egyik jele. Biztos konszolidációra mutatna, ha nem két koalíció, hanem két párt venne részt a politikai játékban. Két választási koalíció sokkal labilisabbá teszi a helyzetet. Nincsenek kizárva sem az újracsoportosulások, sem a szétválások, amelyek megbonthatják a beindult kétpólusúvá válás folyamatát. A pártrendszer ismét elmozdulhat a „többpártrendszer egy domináns párttal” formula irányában, amely a 2000-es évi választások után létezett, vagy a tiszta többpártrendszer irányában is, amely 1992 és 1996 között létezett. Jelenleg a pártrendszer egy stabil konfigurációnak sem felel meg a Jean Blondel által meghatározott négy formula közül. A jövő titka, hogy történik-e elmozdulás a kétpártrendszer irányában.

Fordította: Ádám Beáta

Irodalom

Almond, Gabriel – Verba, Sydney: *Cultura civică. Atitudini politice și democrație în cinci națiuni*, Du Style Kiadó, Bukarest, 1996.

Blondel, Jean: *Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies. Revue canadienne de science politique*, 1968, június, 183–190.

Brâncoveanu, Romulus: *Democrația românească, teorie și metodă. Sfera Politicii*, XII. évf., 113/2004. 2–4.

Caiden, Gerald E. – Caiden, Naomi J.: Administrative Corruption. *Public Administration Review*, 37/1977. 3. sz. 297–311.

Flonta, Vlad: *Întoarcerea la pluripartidism. Un studiu comparativ asupra sistemelor de partide politice din Polonia, Ungaria, România și Bulgaria (1990–2000)*. Arvin Kiadó, Bukarest, 2003.

Flonta, Vlad: Eufemisme contraproductive. *Sfera Politicii*, XII. évf., 106/2004. 10–21.

Linz, Juan J. – Stepan, Alfred: *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America and Post-Communist Europe*. The John Hopkins UP, Baltimore–London, 1996.

Tănase, Stelian: *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej, 1948–1965*. Humanitas Kiadó, Bukarest, 1998.

Thom, Françoise: *Limba de lemn*. Humanitas Kiadó, Bukarest, 1993.

Jegyzetek

¹ *Evenimentul Zilei*, 2004. december 14.

² Flonta: *Întoarcerea la pluripartidism*, 18–27.

³ Tănase, 7–10.

⁴ *Adevărul*, 2004. április 26.

⁵ Almond, Gabriel – Verba, Sydney: *Cultura civica. Atitudini politice și democrație în cinci națiuni*, 1996.

⁶ A következő számok esetében lásd *Adevărul*, 2004. szeptember 23.

⁷ Thom, 41.

⁸ „Systemic corruption is a situation where wrong-doing has become a norm, and the standard accepted behavior necessary to accomplish organizational goals according to notions of public responsibility and trust has become the exception not the rule.” [A szervezett korrupció az a helyzet, amelyben a bűncselekmény elkövetése vált a normakövető viselkedéssé ahhoz, hogy szervezeti célokat megvalósítsunk, a közfelelősség és a bizalom fogalmak pedig csak kivételek, nem a szabály.] – G.E. Caiden – N.J. Caiden, 306.)

⁹ Bővebben említettem már a szexuális kisebbségek diszkriminációjának problémáját, Flonta: *Eufemisme contraproductive*, 17–18.

¹⁰ *Adevărul*, 2004. november 18.

¹¹ *Evenimentul Zilei*, 2004. december 18.

¹² *Adevărul*, 2004. november 27.

¹³ *Evenimentul Zilei*, 2004. 11. 29.

¹⁴ Lásd J. J. Linz – A. Stepan.